

Непша О.В.

ФЕДОТОВА КОСА ПІВНІЧНОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АЗОВСЬКОГО МОРЯ В СИСТЕМІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Приморські коси (Крива, Самсонова, Безіменна, Широкинська, Ляпинська, Білосарайська, Бердянська, Обитічна і Федотова) є унікальними геоморфологічними утвореннями північного узбережжя Азовського моря. Вони характеризуються такими специфічними природними екосистемами, які не трапляються більш ніде в Україні.

Тепер коси стали важливим рекреаційним ресурсом півдня України, роль якого з кожним роком зростає. Водночас більшість кіс включено до водно-болотних угідь міжнародного значення, за охорону яких Україна несе відповідальність перед світовою спільнотою. Нерегламентоване природокористування призводить до виснаження рекреаційних ресурсів та збіднення унікальних природних комплексів кіс. Крім того, існують також деякі несприятливі природні тенденції у розвитку біогеоценотичного покриву північноприазовських кіс, що значно ускладнює проблеми збереження біорізноманітності.

Федотова коса одна із багатьох північноазовських кіс. Вона з'єднує косу Бирючий Острів з материком, її довжина складає 23 км, ширина – 0,4-1,0 км. Під час штормів коса розмивається. Острів Степок є останцем давнього корінного берега, він розташований на відстані 6 км від сучасної берегової лінії. У найвужчих місцях ширина коси не перевищує 100 м. Складається переважно з піщано-мулистих та уламкових черепашкових осадів; поблизу суходолу поширені континентальні лесоподібні суглинки. Біля східного берега глибина моря сягає 3 м. Під час штормів коса в найвужчих місцях розмивається, утворюючи протоки завширшки до 200 м і завглибшки до 0,7 м.

Питання про охорону біорізноманітності Федотової коси підняли в 1995 році Д.В.Дубина та Ю.Р.Шеляг-Сосонко. Вчені запропонували територію коси площею близько 500 га і прилеглу акваторію шириною до 1 км ввести до

складу заповідного ядра Азово-Сиваського НПП. Північна частина Федотової коси (від смт Кирилівка до с. Степок) вже майже втрачена для ефективної охорони із-за значних антропогенних впливів, а південна (від с.Степок до рекреаційного комплексу «Золотий берег» і далі до коси Бирючий Острів) задовільно охороняється з 1996 року, як ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Коса Федотова» (1910 га) та Азово-Сиваський НПП. Під охороною перебувають унікальні водно-болотна і степова рослинність, представлена кермеком Мейєра, кермеком широколистим та іншими ендемічними та рідкісними видами рослин. Коса є також місцем гніздування численних видів птахів [6,с.45].

Тому важливо не допускати подальшої забудови цієї унікальної коси та значного посилення фактора турбування і рекреаційного тиску. Унікальність Федотової коси полягає у відмінності її будови від інших кіс азовського типу, які мають широку при материкову основу та трикутні обриси. Федотова коса нагадує береговий бар з кількома гетерогенними і гетерохронними потовщеннями на вузькострічководній осі (лесовий останець Степок, розширений біля рекреаційного комплексу «Золотий берег» та косі Бирючий Острів). На ділянці лесового острівця Степок збереження степових решток пропонується здійснити шляхом резервування прибережної смуги земель понад Утлюцьким лиманом завширшки не менше 300 м (всього понад 50 га) з наступною керованою реконструкцією степових екосистем та організацією заказника місцевого значення, або приєднання до вже існуючого на косі заказника загальнодержавного значення [6,с.46].

Коса Бирючий Острів – розширена частина Федотової коси в північно-західній частині Азовського моря. Відмежовує від моря Утлюцький лиман. Адміністративно належить до Генічеського району Херсонської області. Довжина – 24 км. Ширина – близько 5 км. Площа – 7232 га.

Коса Бирючий Острів наливна акумулятивна форма, утворена із піску та черепашки (піщана морська рівнина, на якій трапляються вали з черепашки). Вік коси голоценовий [3, с.76]. Уздовж узбережжя поширені численні озера.

Західний берег розчленований невеликими бухтами та затоками-лиманами (лиман Олень, лиман Вершинський, лиман Ямківський, лиман Озерський).

Ландшафти лучні, прибережно-водні та піщано-степові, в яких переважають очеретяні, ситникові, куничникові, пирійні, колхідсько-осокові та покісницево-кермекові угруповання (флора півострова нараховує близько 700 видів судинних рослин). На площі 232 га у 70-80 рр ХХ ст. створені захисні лісонасадження з лоху сріблястого, в'язу гладкого, робінії звичайної, ясеню звичайного (рис. 1) [6, с.45].

Рис. 1. Типова вздовжберегова рослинність кінцевої частини коси Бирючий Острів (фото автора)

Одним з перших природоохоронних об'єктів створених на північноазовських косах був заповідник «Надморські заповідники по берегах Чорного і Азовського морів» до складу якого увійшла територія коси Бирючий острів (14 липня 1927 року Рада Народних Комісарів УРСР прийняла Постанову № 172 «Про утворення надморських заповідників по берегах Чорного і Азовського морів»). Але вже у 1937 році територія коси Бирючий

острів увійшла до Азово-Сиваського державного заповідника (Постанова Ради народних комісарів від 1 липня 1937 року № 774) [2, с. 13; 5, с.173].

У серпні 1957 року розпорядженням Ради Міністрів УРСР Азово-Сиваський заповідник був реорганізований в Азово-Сиваське державне заповідне мисливське господарство, до якого увійшли коса Бірючий Острів та 4 острови в Сиваші, а також однокілометрова смуга навколо коси Бірючий Острів та частина акваторії Сиваша навколо островів Куюк-Тук, Чурюк, Мартинячий та Китай. Наступним етапом етапом в заповіданні території коси Бірючий острів є 1993 рік. Азово-Сиваський національний природний парк утворено наказом Міністерства лісового господарства України від 19 травня 1993 року № 33 відповідно до Указу Президента України від 25 лютого 1993 року № 62 на базі та в межах Азово-Сиваського заповідно-мисливського господарства. Азово-Сиваський національний природний парк розташований на південному сході Херсонської області в межах Генічеського та Новотроїцького районів. Загальна площа території парку становить 52582,7 гектара. До складу парку увійшла територія коси Бірючий Острів площею 7735,6 га. Коса Бірючий. Степові різнотрав'я сприяли формуванню тут чисельних популяцій акліматизованих тварин. Роботи з акліматизації були розпочаті ще в 1928 році. Тут мешкають близько тисячі акліматизованих благородних оленів, близько 2500 ланей, 120 куланів та декілька десятків свійських коней та муфлонів. З мисливських птахів тут акліматизовано фазана звичайного. Крім того, на території коси Бірючий острів вільно існують аборигенні види фауни: заєць-русак, лисиця та єнотовидний собака [1,2,5].

З метою збереження і заповідання, на самих косах слід надати перевагу регламентованій рекреаційно-оздоровчій галузі перед іншими формами господарювання. Необхідно провести інвентаризацію рекреаційних ресурсів, дати екологічну оцінку їх ємності, а також налагодити комплексні періодичні обстеження стану природних угідь кіс. Всі згадані дії потрібно узгоджувати з масштабнішими міждержавними заходами щодо оптимізації приморських

територій, басейнового природокористування, господарської діяльності та оздоровлення морських екосистем.

Список використаної літератури

1. Азово-Сиваський національний природний парк/Державне управління справами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.www.dus.gov.ua/content/azovo-syvaskyy-nacionalnyy-prirodny>.

2. Бахтіарова Л. І. Чорноморський біосферний заповідник – база для науково-дослідницької діяльності учнів/Л.І. Бахтіарова//Збірник наукових праць. Фальцфейнівські читання. – Херсон: ПП Вишемирський, 2011. – 178 с. – С.12-15.

3. Непша О.В. Сучасні та реліктові акумулятивні форми рельєфу в береговій зоні Північного Приазов'я/О.В. Непша// Геологічний журнал. – 2012. – №1. – С. 74-77.

4. Непша О.В. Геолого-геоморфологічна характеристика півострова Бирючий (коса Федотова)/О.В. Непша// Регіональні проблеми розвитку приморських територій: теорія і практика// Збірник наукових праць. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Мелітополь, 2014. – С.7-12.

5. Непша О.В. Коси Північного Приазов'я в системі природно-заповідного фонду України/О.В. Непша// Заповідна справа у Степовій зоні України (до 90-річчя створення надморських заповідників//Праці Всеукраїнської науково-практичної конференції (с. Урзуф, 14-15 березня 2017 року)/Серія: «Conversation Biology in Ukraine». – Вип. 2, Т.1. – Київ, 2017. – С.172-177.

6. Тищенко О.В. Рослинність приморських кіс північного узбережжя Азовського моря/О.В. Тищенко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2006. – 156 с.